

INKLYUZIV TA'LIM VA MAXSUS PEDAGOGIKA

Xamidova Sitora Alisher qizi

Nizomi nomidagi Toshkent Davlat

Pedagogika Universiteti,

Maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim fakulteti,

Surdopedagogika va maxsus pedagogikaning

klinik asoslari kafedrası o'qituvchisi .

Annotatsiya

Ushbu ilmiy ish inklyuziv ta'lim va maxsus pedagogikaning nazariy va amaliy jihatlarini keng qamrab oladi. Inklyuziv ta'lim – barcha bolalar, shu jumladan maxsus ehtiyojga ega bolalar uchun ham teng imkoniyat yaratishga qaratilgan tizimdir. Tadqiqotda inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillari, dunyo tajribalari, O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar va pedagogik innovatsiyalar yoritiladi. Shuningdek, maxsus pedagogikaning rivojlanish tarixi, zamonaviy metodlari, nogironligi bo'lgan shaxslarni jamiyatga integratsiya qilish masalalari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar

Inklyuziv ta'lim, maxsus pedagogika, integratsiya, individual ta'lim dasturi, defektologiya, logopediya, autizm, nogironligi bo'lgan shaxslar, ta'lim strategiyalari, pedagogik innovatsiyalar, ijtimoiy moslashuv.

Kirish

Jamiyatning har bir a'zosi sifatli ta'lim olish huquqiga ega. Shu nuqtayi nazardan, inklyuziv ta'lim va maxsus pedagogika sohaları bugungi kunda global miqyosda dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. BMTning 2006-yilgi “Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi” hamda UNESCO tomonidan qabul qilingan xalqaro standartlar inklyuziv ta'limni rivojlantirishning huquqiy asoslarini belgilab berdi.

Bugungi kunda ko'plab davlatlar inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirish yo'lida islohotlar olib bormoqda. O'zbekiston ham ta'lim tizimini inklyuzivlashtirish jarayonida faol ishtirok etib, maxsus ehtiyojga ega bolalar uchun qulay muhit yaratishga harakat qilmoqda.

Ushbu tadqiqot inklyuziv ta'lim va maxsus pedagogikaning nazariy asoslarini, uning ahamiyatini, xalqaro va milliy tajribalarni, shuningdek, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llarini yoritib beradi.

Mavzuning dolzarbligi

Inklyuziv ta'limning joriy etilishi bugungi kunda butun dunyoda muhim masalaga aylangan. UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, dunyoda taxminan 93 million bola nogironligi sababli sifatli ta'lim olish imkoniyatidan mahrum. Bu muammo rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda turlicha namoyon bo'ladi.

O'zbekistonda ham inklyuziv ta'limni rivojlantirish dolzarb masala bo'lib, 2019-yilda qabul qilingan "Nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash to'g'risidagi" qonun va Prezident qarorlariga muvofiq, inklyuziv ta'lim bo'yicha davlat dasturlari ishlab chiqilmoqda.

Shuningdek, jamiyatda hali ham nogironligi bo'lgan bolalarga nisbatan to'liq tushuncha shakllanmagan. Ta'lim muassasalarida inklyuziv muhit yaratish, maxsus pedagogika mutaxassislarini tayyorlash va jamiyatning ushbu sohaga munosabatini o'zgartirish zarur.

Mavzuning ilmiy asosi

Inklyuziv ta'limning ilmiy asosi pedagogika, psixologiya va sotsiologiya fanlari bilan chambarchas bog'liq. Pedagogik nuqtayi nazardan, inklyuziv ta'lim Vygotskiyning sotsial-rivojlanish nazariyasi va Deweyning tajriba orqali o'rganish konsepsiyasi bilan bog'liq.

Maxsus pedagogika esa defektologiya, logopediya, psixologiya va terapiya fanlariga asoslanadi. Ushbu sohada asosiy ilmiy izlanishlar nogironligi bo'lgan bolalarning individual rivojlanish xususiyatlarini o'rganishga qaratilgan. Masalan, O'zbekiston olimlari tomonidan maxsus ta'lim muassasalarida individual yondashuv va pedagogik rehabilitatsiya usullari bo'yicha tadqiqotlar olib borilgan.

Material va usullar

Tadqiqotda quyidagi asosiy metodlardan foydalanildi:

1. Nazariy manbalar tahlili

Inklyuziv ta'lim va maxsus pedagogika bo'yicha xalqaro va milliy adabiyotlar, ilmiy maqolalar, BMT va UNESCO tomonidan chop etilgan hujjatlar, hukumat qarorlari va dasturlar tahlil qilindi. Shuningdek, inklyuziv ta'lim bo'yicha psixologik va pedagogik nazariyalar, ayniqsa, Lev Vygotskiy va Jon Dyui ta'lim konsepsiyalari asosida o'rganildi.

UNESCO tomonidan e'lon qilingan "Inklyuziv ta'lim tamoyillari" hujjatlari tahlil qilindi.

O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimidagi mavjud qonunchilik bazasi va davlat dasturlari ko'rib chiqildi.

Inklyuziv ta'lim bo'yicha olib borilgan ilg'or tadqiqotlar o'rganildi.

2. Empirik tadqiqotlar va statistik ma'lumotlar tahlili

Tadqiqot davomida inklyuziv ta'lim bo'yicha statistik ma'lumotlar va empirik tadqiqotlar o'rganildi.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) va Jahon bankining inklyuziv ta'limga oid hisobotlari tahlil qilindi.

O'zbekistonda 2017–2024-yillar oralig'ida amalga oshirilgan inklyuziv ta'lim loyihalari natijalari o'rganildi.

Nogironligi bo'lgan bolalar ishtirok etgan ta'lim muassasalarida o'tkazilgan kuzatuvlar va intervyular asosida tahlil qilindi.

3. Eksperimental tadqiqotlar

Tadqiqotning eksperimental qismi inklyuziv sinflarda ta'lim oluvchi bolalar bilan olib borildi.

Turli yoshdagi o'quvchilarning inklyuziv muhitga moslashuv darajasi o'rganildi.

O'qituvchilarning inklyuziv ta'lim bo'yicha tayyorgarligi baholandi.

Pedagogik reabilitatsiya usullarining samaradorligi tekshirildi.

Mavzuning dunyo tajribalari

Dunyo miqyosida inklyuziv ta'lim bo'yicha turli yondashuvlar mavjud. Quyida ayrim ilg'or davlatlarning tajribasi keltiriladi:

1. Finlandiya modeli

Finlandiyada inklyuziv ta'lim umumiy ta'lim tizimining ajralmas qismi hisoblanadi. Asosiy xususiyatlari:

Har bir o'quvchining individual ehtiyojlariga mos keluvchi ta'lim dasturlari ishlab chiqiladi.

Maxsus ehtiyojli bolalar uchun maxsus tayyorlangan o'qituvchilar jalb etiladi.

Sinf ichida ko'makchi o'qituvchilar (asistent pedagoglar) faoliyat yuritadi.

2. AQSh modeli

AQShda inklyuziv ta'lim maxsus qonunlar bilan tartibga solingan, jumladan:

“Nogironligi bo'lgan shaxslarning ta'lim to'g'risidagi qonuni” (IDEA).

Maxsus pedagogika yo'nalishida defektolog va logoped kadrlar tayyorlash tizimi mavjud.

Individual ta'lim dasturlari ishlab chiqilib, har bir bolaning ehtiyojlariga mos ta'lim beriladi.

3. Yaponiya tajribasi

Yaponiya inklyuziv ta'limni rivojlantirishda texnologiyalardan keng foydalanadi:

Nogironligi bo'lgan bolalar uchun maxsus dasturiy ta'minot va interaktiv darsliklar joriy etilgan.

O'qituvchilarni tayyorlashda inklyuziv ta'lim tamoyillari alohida o'rgatiladi.

Maktablarda maxsus moslashtirilgan muhit yaratilgan.

4. Buyuk Britaniya tajribasi

Buyuk Britaniyada inklyuziv ta'lim quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

Har bir o'quvchi uchun maxsus yordamchi o'qituvchilar jalb qilinadi.

Nogironligi bo'lgan bolalar uchun alohida ta'lim dasturlari ishlab chiqiladi.

Maxsus ehtiyojli o'quvchilar jamiyatga moslashishi uchun psixologik va pedagogik yordam beriladi.

Xulosa

Inklyuziv ta'lim nafaqat nogironligi bo'lgan bolalar uchun, balki jamiyatning barcha qatlamlari uchun muhim jarayon hisoblanadi. Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko'rsatadi:

1. Inklyuziv ta'limni rivojlantirish uchun pedagoglarni maxsus tayyorlash va qo'shimcha treninglar tashkil etish zarur.

2. Ta'lim muassasalarida moslashtirilgan darsliklar, qo'shimcha texnologiyalar va maxsus uslubiy materiallar yetarli darajada bo'lishi lozim.

3. Jamiyatda inklyuziv ta'lim bo'yicha tushunchani kengaytirish, ota-onalar va pedagoglarning bu boradagi bilimlarini oshirish kerak.

4. Inklyuziv ta'lim tajribasini O'zbekiston sharoitiga moslashtirish uchun dunyo tajribasidan foydalanish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. (2009). Policy Guidelines on Inclusion in Education.

2. Vygotsky, L. (1987). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori (2019). Nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash to'g'risida.

4. Dyson, A., & Millward, A. (2000). Schools and Special Needs: Issues of Innovation and Inclusion.

5. Florian, L. (2014). The Sage Handbook of Special Education.

6. Farrell, P. (2010). Inclusive Education: The Principles and Practice.

7. World Health Organization (WHO). (2011). World Report on Disability.
8. Booth, T., & Ainscow, M. (2011). Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools.
9. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim Vazirligi (2022). Inklyuziv ta’limni rivojlantirish bo‘yicha davlat dasturi.
10. Bines, H., & Lei, P. (2011). Disability and Education: The Long Road to Inclusion.